

УДК 355.233.21

ЛУПАРЕНКО

Григорій Володимирович,
канд. іст. наук, завідувач відділом
науково-дослідної та експозиційної
роботи Державного політехнічного
музею при НТУУ "КПІ"
(м. Київ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА Л. П. КРАМАРЕНКА В КИЇВСЬКОМУ ПОЛІТЕХНІЧНОМУ ІНСТИТУТІ (1922–1930)

У статті висвітлено наукову і педагогічну діяльність професора Київського політехнічного інституту Леоніда Петровича Крамаренка в контексті організації факультету сільськогосподарського машинобудування в КПІ (1922–1930).

В статье освещена научная и педагогическая деятельность профессора Киевского политехнического института Леонида Петровича Крамаренка в контексте организации факультета сельскохозяйственного машиностроения в КПИ (1922–1930).

In this article the scientific and pedagogical activity of profesor of Kyiv Politechnic Institute Leonid Kramarenko in the context of foundation of agricultural machine-building department in KPI (1922–1930) has been described.

Л. П. Крамаренко
15.12.1881–14.05.1960

У біографіях відомих учених та інженерів і до сьогодні є значна кількість недосліджених сторінок, які суттєво впливають на об'єктивне відображення життєдіяльності, на комплексну оцінку їхніх внесків у науковий поступ. До визначних діячів науки і техніки в Україні першої половини ХХ ст. можна по праву віднести й Леоніда Петровича Крамаренка. Науковий доробок

вченого досить добре досліджений в тому числі і в роботах з історії Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, Національного університету біоресурсів і природокористування – тих установ де він працював. Але діяльність вченого в такому випадку розглядається в контексті історії того чи іншого ВНЗ. Значно менше інформації про діяльність вченого, не пов'язану з історією зазначених закладів. Так, практично відсутня інформація про 10 років його роботи у Київському політехнічному інституті (КПІ) з моменту виділення Київського сільськогосподарського інституту (КСГІ) до переходу Леоніда Петровича на роботу до Харкова. Основна причина цього – відсутність продовження підготовки студентів в КПІ з сільськогосподарського машинобудування після реорганізації ВНЗ і перетворення його в Київський індустріальний інститут. Дослідників історії КПІ мало цікавить історія тих напрямів, які не мають продовження до сьогодні.

1 вересня 1922 року на базі агрономічного факультету Київського політехнічного інституту було створено Київський сільськогосподарський інститут [1, с. 48]. Здавалося, що підготовка спеціалістів з сільськогосподарського машинобудування мала би проводитись у новому закладі (Київський сільськогосподарський інститут) – насправді це не так.

Із самого початку заснування КПІ в його складі діяло сільськогосподарське відділення, на базі якого пізніше розвинувся агрономічний факультет [1, с. 47]. За понад 20-річний період існування КПІ значно розширив перелік спеціальностей, за якими проводилась підготовка фахівців. Протягом 1898–1924 рр. було підготовлено 72 фахівця з сільськогосподарського машинобудування.

На початку 1920-х рр. у країні проходить орієнтація на широке впровадження в сільське господарство тракторної техніки та сільськогосподарських машин. Отже, нагальною проблемою постала підготовка фахівців з сільськогосподарського машинобудування та тракторобудування. Після організації КСГІ в КПІ залишились співробітники, професори, які не погодились з

позбавленням КПІ можливості підготовки фахівців з сільськогосподарського напрямку. Цих діячів підтримувало й "правління КПІ" (термін, який застосовувався на початку 1920-х рр., аналог сьогоденного – ректорат) і ситуація в країні загалом. Одним з професорів КПІ, який активно відстоював можливість інституту готувати фахівців з сільськогосподарського машинобудування, був Леонід Петрович Крамаренко. Варто зазначити, що на той час Л. П. Крамаренко був найавторитетнішим фахівцем з даного напрямку. Він продовжив в КПІ діяльність, розпочату К. Г. Шиндлером. Зважаючи на нову справу, яка лише зароджувалась – тракторобудівництво, фахівці якого не мали такого досвіду як Леонід Петрович, організаційна робота в основному зосереджувалась на ньому.

Вперше питання про організацію факультету сільськогосподарського машинобудування було порушено перед Народним комісаріатом освіти (НКО) ще 1923 року. Причому піднімається питання про підготовку фахівців сільськогосподарського, тракторного машинобудування та механізації сільського господарства [2, с. 75]. Тобто в КПІ підійшли комплексно до підготовки фахівців нових напрямів з механізації аграрного виробництва. КПІ було дозволено мати відділ сільськогосподарського машинобудування. Вся подальша боротьба велась за отримання дозволу організувати факультет сільськогосподарського машинобудування.

Після виділення КСГІ кількість фахівців, які отримали освіту за фахом сільськогосподарське машинобудування, дещо зменшилась. Протягом 1924–28 рр. було підготовлено 30 фахівців з сільськогосподарського машинобудування. [2, с. 146]. Причина цього – низька популяризація спеціальності сільськогосподарське машинобудування. Господарючі організації, які раніше направляли на навчання студентів, мало знали про те, що в КПІ продовжують готувати спеціалістів. Теж стосувалось і громадськості. Мова про організацію факультету могла йти лише за умови високоякісної підготовки спеціалістів відповідно до вимог НКО. Над цим довелось попрацювати.

Відносно теоретичного навчання, то в основу навчального плану було покладено принципи: усунення багатопредметності, формування у студентів широкого світогляду, так як спеціалізовану освіту надавали технікуми. З п'ятого триместру визначалась майбутня спеціалізація студентів. На механічному факультеті готували інженерів-технологів та інженерів-механіків з спеціалізації сільськогосподарська індустрія. Якщо перші спеціалізувались на обладнанні підприємств і складали детальні розрахунки, то другі – на конструюванні окремих машин, приладів, знарядь та їх удосконаленні [1, с. 45–50]. Це потребувало повної заміни навчальних планів, перегляду дисциплін, які викладались. На початку 1920-х років значна кількість фахівців перейшла до КСГІ – тим самим збільшилось навантаження на інших. Так, на 1925 рік Л. П. Крамаренко, обіймаючи посаду керівника кафедри сільськогосподарського машинобудування, викладав такі дисципліни:

- спецкурс сільськогосподарське машинобудування;
- вчення про механічні якості ґрунтів і рослин – тимчасово до заміщення згідно оголошеного конкурсу [3, с. 43].

Так як спеціалістів знайти було складно, у вузі вирішили підготувати своїх фахівців для викладацької роботи. Поступово ситуація налагодилась. Вже на 1927 рік окремі дисципліни викладали чотири випускники КПІ [4, с. 5].

Все ж навчання студентів у цей час мало ряд недоліків. З доповіді професора Крамаренка відомо, що через відсутність спеціальної лабораторії спеціалізація студентам зазначеного фаху читалась лише в останні місяці навчання, це призвело до зменшення кількості бажаючих навчатись. Навчалися студенти, які були знайомі з сільськогосподарськими машинами і на початку навчання визначились з фахом [3, с. 34]. Так, протягом 1928/29 навчального року було підготовлено 15 фахівців [2, с. 146]. Без лабораторної бази організувати якісне навчання було б не можливо. В цьому напрямку основну роботу проводив саме Л. П. Крамаренко. Тим паче, що однією з вимог НКО до технічних вузів було налагодження тісного

зв'язку з виробництвом, значне збільшення, до 50% практичної компоненти в навчанні (практика).

Колишня Дослідна станція КПІ перейшла до КСГІ. Керівництво КПІ, розуміючи, що про підготовку спеціалістів без дослідної станції та кабінету сільськогосподарських машин, який був при ній, провадити неможливо, прагнуло розділити Дослідну станцію та поле з КСГІ. Для опрацювання цього питання було створено комісію з представників КСГІ і КПІ. Від КПІ групу очолив Крамаренко. Після огляду станції вчений прийшов до висновку, що станція втратила своє значення як навчально-допоміжна установа, обладнання зіпсоване чи застаріле. Так як Дослідною станцією користуються всі факультети КСГІ, а в КПІ лише один, то Леонід Петрович радив станцію залишити КСГІ. При цьому необхідно було домовитись про тимчасово спільне використання станції. Для швидкого налагодження роботи станції Леонід Петрович рекомендував направити спеціалістів КПІ, які працювали ще «при Шиндлері» і були обізнані на машинах та обладнанні станції. КПІ варто було взятися за організацію власного кабінету сільськогосподарських машин та дослідної станції, замовити обладнання [3, с. 6–8]. Професор складає список необхідного обладнання, яке можна було придбати лише за кордоном. Частина обладнання планувалось придбати в країні, а окремі зразки виготовити самостійно силами співробітників КПІ.

Особливо складною була робота з організації Дослідної станції та лабораторії сільськогосподарських машин. Леонід Петрович доводив необхідність цієї роботи не лише перед НКО. Для створення станції та лабораторії, використовуючи власний авторитет, тісні зв'язки інституту з різними установами де працювали випускники КПІ, Леонід Петрович домігся підтримки господарюючих організацій. Він залучив до справи організації лабораторії сільськогосподарських машин навіть КСГІ. Немає нічого дивного, що на початку 1925 року на прохання КСГІ та Кредит-кооперативного товариства "Сількооп" директором створюваної лабораторії призначено Леоніда Петровича [3, с. 15].

Ще до виділення КСГІ Крамаренко активно працював над поповненням кабінетів моделями сільськогосподарських машин та іншим обладнанням шляхом «звертання до виробників та торгівельних установ» [3, с. 9]. В середині 1920-х років Леоніду Петровичу знову довелося цим займатись. Через правління КПІ розсилаються листи в різні інстанції з проханням передати те чи інше обладнання. Прагнучи заручитися підтримкою Академії наук Л. П. Крамаренко доводить, що така лабораторія може бути корисною і для інституту сільськогосподарських машин, який на той час організовувався в Академії наук УСРР [3, с. 34]. Варто наголосити, що нова справа – тракторобудування особливо потребувала експериментальної, навчальної бази як для підготовки фахівців, так і для дослідження суто наукових, інженерних, технічних проблем виробництва та обслуговування цієї техніки.

Найбільшу підтримку у цьому напрямку надали господарюючі організації, зокрема Зернотрест, Цукротрест, Укртрестсільмаш, та ряд комун. Ці організації традиційно звертались до КПІ в справі випробування сільськогосподарських машин і створення Дослідної станції та лабораторії було і їм необхідно. Особисте звертання професора до різних установ, з якими він співпрацював, активна робота в цьому напрямку правління КПІ дозволила реалізувати бажання. Комунальний відділ виділив ділянку землі з молочарнею навпроти КПІ, організації передавали машини та перераховували кошти. Відносно придбання сільськогосподарських машин, то безумовно перевага надавалась новітнім зразкам техніки, які могли застосовуватися з тракторами. Вдалося отримати навіть комбайн.

КПІ на 1925 рік вже мав лабораторію і кабінет сільськогосподарського машинобудування. Станція випробування сільськогосподарських машин у спільному користуванні з КСГІ. При тракторній лабораторії Дослідної станції планували відкрити курси трактористів [3, с. 43].

На 1929 рік відділення сільськогосподарського машинобудування КПІ значно розширило експериментальну, дослідну базу. Лабораторію

сільськогосподарського машинобудування було структуровано за типами машин на ґрунтообробні, збиральні та інші. Було організовано окремі кабінети: "кінематики сільськогосподарських машин", "зчеплення машин і окремих механізмів з ґрунтом", "деталі сільськогосподарських машин", "допуски в сільськогосподарській механіці" [2, с. 167].

Зважаючи на тісний зв'язок сільськогосподарського машинобудування з тракторобудуванням лабораторію не було розділено за цими двома напрямками. На 1930 рік вона мала назву "Лабораторія тракторів та сільськогосподарських машин" [5, с. 1]. Завдяки натхненній праці Леоніда Петровича за активного сприяння колективу КПІ та інших фахівців Лабораторія перетворилась на науково-дослідну установу, яка проводила дослідження на замовлення інших організацій. Проводились дослідження з метою оцінки роботи машин та найефективнішого їх застосування в конкретному господарстві. Випробування проводились навіть в господарствах з виїздом фахівців лабораторії [5, с. 1–1 зв.]

Працюючи в КПІ Леонід Петрович не зосереджувався лише на організації факультету та підготовці молодих кадрів. Він проводив науково-практичну роботу, яка після К. Г. Шиндлера практично припинилась. Очолювана Леонідом Петровичем кафедра безпосередньо брала участь у науковому опрацюванні нагальних проблем конструювання сільськогосподарських машин, у виробництві нових на той час для промисловості машин, зокрема кінних обприскувачів. Дослідження співробітників кафедри стосувались актуальних проблем сільськогосподарського машинобудування. Зокрема, це підтверджується тим, що оскільки КПІ не мав коштів на публікацію результатів досліджень працівників кафедри, то ці роботи публікували інші організації [3, с. 43].

Під керівництвом Леоніда Петровича кафедра працювала над актуальними проблемами сільськогосподарського машинобудування: дослідження та вдосконалення різальних частин машин та механізмів, зчеплення сільськогосподарських машин з ґрунтом, дослідження з вдосконалення зчеплення коліс

машин. Співробітники кафедри та інженерний склад лабораторії провели величезну роботу з уніфікації жниварок та стандартизації окремих механізмів. Значення цих робіт складно переоцінити. Раніше кожен завод виготовляв жнивarki своєї конструкції, що значно ускладнювало їх експлуатацію. Співробітники кафедри взяли участь у розробці проекту реконструкції заводу в Люберцях відповідно до розробленої стандартизованої конструкції жнивarki. Проводилась робота по стандартизації тракторних сівалок [2, с. 77, 147].

Леонід Петрович Крамаренко свою наукову діяльність продовжував у сфері механіки збиральних машин, а саме ріжучого апарату. Обладнання однієї з найкращих лабораторій сільськогосподарського машинобудування в країні, та робота з дослідження сільськогосподарських машин на замовлення інших установ дозволили накопичити вченому необхідний матеріал і завершити одну з найважливіших праць. В 1929 році виходить друком "Выбор основных размеров для стандарта режущего аппарата жатвенных машин". А в 1930 році – "Обоснование конструкции и основных соотношений, принятых в режущем аппарате комбайна".

В новий навчальний 1929/30 рік КПІ увійшов з організованим сільськогосподарським відділом, де підготовкою фахівців вже займався висококваліфікований колектив викладачів (21 чоловік). Діяла обладнана найкраще в країні "Лабораторія тракторів та сільськогосподарських машин". Але НКО вирішив відкрити факультет сільськогосподарського машинобудування та тракторобудування в Харкові у складі Харківського технологічного інституту.

Офіційно причиною цього було обґрунтування потреби проведення підготовки спеціалістів у тісному зв'язку з виробництвом. Студенти протягом половини терміну навчання мали проходити практику на виробництві. Зрозуміло, що навіть найкраща лабораторія чи станція – це не завод. У Харкові на ХПЗ було організовано серійне виробництво тракторів "Комунар", там же було заплановано будувати тракторний завод, працювали кілька потужних заводів, які виготовляли

сільськогосподарські машини. Цього не було в Києві. Тому в КПІ залишили лише відділ, чим поставили під сумнів перспективу подальшої підготовки кадрів з сільськогосподарського машинобудування.

У 1930 році в Харкові було створено Харківський інститут механізації сільського господарства. Професора Л. П. Крамаренка запросили до цього інституту. На посаді завідувача кафедри за спеціальністю сільськогосподарського машинобудування в КПІ його замінив І. П. Яценко, а один з учнів Леоніда Петровича – Ф. М. Пожитько, колишній працівник лабораторії сільськогосподарських машин очолив спеціальність тракторобудівництво [6, с. 88–92]. Переходять до різних вузів й інші викладачі, хоча підготовка фахівців з сільськогосподарського машинобудування продовжувалась в КПІ до 1934 року.

Таким чином, у результаті плідної діяльності Л. П. Крамаренка протягом майже десяти років в КПІ продовжувалась підготовка так необхідних країні фахівців з сільськогосподарського машинобудування. Результати наукових досліджень співробітників кафедри, очолюваної Леонідом Петровичем, втілювались безпосередньо в конструкцію машин, запроваджувались у виробництво. Вчений проводив дослідження, актуальних проблем теорії ріжучого апарату збиральних машин, що особливо важливо, зважаючи на період розробки та освоєння виробництва першого вітчизняного комбайна. Леонід Петрович зумів за допомогою співробітників КПІ та інших установ організувати кращу в країні "Лабораторію тракторів та сільськогосподарських машин". Проте потенціал лабораторії повністю не був реалізований з причин, які від вченого не залежали.

Список використаних джерел

1. Київський політехнічний інститут / [Горовський Ф. Я., Ільченко М. Ю., Можаровський М. С., Таланчук П. М. та ін.] ; голова ред. кол. М. З. Згуровський. – К. : Наук. думка, 1995. – 320 с.
2. Державний архів м. Київ (далі ДАМК), ф. Р-308, оп. 1, спр. 815.
3. ДАМК, ф. Р-308, оп.1 спр. 432, 77 арк.
4. Центральний державний архів вищих органів влади України, ф. 166, оп. 6.
5. ДАМК, ф. Р-308, оп. 1, спр. 881.
6. ДАМК, ф. Р-310, оп. 1, спр. 5.